

Яхимович Л.П.
аспірант кафедри філософії,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка

ДО ПРОБЛЕМИ СУТНОСТІ ТА МЕТИ ВИКЛАДАННЯ РЕЛІГІЄЗНАВСТВА У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті автор аналізує підходи до викладання курсу «Релігієзнавство» в системі вищої освіти, наголошує на важливості такого курсу в контексті подолання духовної кризи в суспільстві, робить спробу довести необхідність модифікації сутності та мети викладання релігієзнавчих дисциплін з метою виховання молоді на традиційних українських духовно-моральних принципах.

In the article the author deals with the analysis of approaches of teaching Religion Studies in the system of higher education, emphasises on the importance of this course in the context of spiritual crisis overcoming in the society, makes attempt to prove the necessity of modification of the aim and essence of teaching Religion Studies on purpose of youth upbringing on traditional Ukrainian spiritual and moral principles.

Проблема викладання релігієзнавчих дисциплін у системі освіти України є однією із актуальних проблем філософії освіти. З часу проголошення незалежності України для релігієзнавчої науки розпочався час відродження. За радянських часів будь-яка спроба вітчизняних філософів розглянути питання релігії з якісно позитивної точки зору наштовхувалася на жорсткий опір з боку влади та ідеологічно заангажованих наукових структур. Учені були обмежені у постановці наукової проблематики у сфері релігієзнавства, інакше вони ризикували не лише власною науковою кар'єрою, а, подекуди, й власним життям. Проте, небажання влади розглядати питання релігієзнавства не знімали проблем у цій сфері. Науковий атеїзм, безумовно, навіть своєю назвою не допускав вивчення релігії як однієї із актуальних проблем і необхідних чинників якісного духовного існування людства.

Акт Проголошення Незалежності України відкинув однобоку комуністичну ідеологію, яку сьогодні науковці називають власне комуністичною релігією, і відкрив шлях до вільного, творчого наукового пошуку в царині вивчення сутності релігії, релігійної свідомості і дозволив науковцям і філософам вільно висловлювати думки щодо необхідності і важливості існування віри у Бога, доцільності існування Церкви та важливості релігійного контексту у розвитку духовно-моральної сфери людини. Природно, що із відродженням науки про релігію постала велика кількість питань і невирішених проблем у цій царині.

Однією із них стало питання про впровадження предметів релігієзнавчого спрямування у систему освіти України. Майже два десятки років у наукових, педагогічних та владних колах ведуться дискусії про шкільні

предмети релігійно-філософського циклу. У 2000-2006 роках обговорення доцільності внесення змін до програм загальноосвітніх навчальних закладів на користь духовно-етичних, релігієзнавчих предметів набуло неабиякого резонансу в українському суспільстві: проводилися міжнародні науково-практичні конференції, консультації у Державному комітеті у справах релігій та спільні засідання Міністерства освіти і науки України та представників основних Церков України.

Проблема знайшла своє вирішення. Починаючи з 2006-2007 навчального року у шкільний курс були введені факультативні предмети на вибір: «Етика», «Релігійна етика», «Християнська етика» (Наказ Міністерства освіти і науки України № 437 від 26 липня 2005 року [4]).

Питання впровадження курсу «Релігієзнавство» у систему вищої освіти України не набуло дискусійного характеру. В радянській вищій школі студентам читався курс «Науковий атеїзм», і, природно, із зміною ідеологічного і політичного курсу України в 1991 році «Науковий атеїзм» автоматично замінили на «Релігієзнавство». Але проблем від того не поменшало.

Проблеми релігієзнавства в освіті визначила у своєму дисертаційному дослідженні Тимчик О.А.: відсутність єдиної загальнодержавної концепції викладання релігієзнавства у вищих навчальних закладах та відсутність протягом довгого часу єдиної програми, рекомендованої Міністерством освіти і науки України, невизначеність щодо наукового обґрунтування поняття «релігієзнавство». На думку Тимчик О.А. в сучасній системі освіти «існують різні підходи до визначення змісту релігієзнавчої освіти у вищих навчальних закладах: перевага знань про історичний розвиток релігії (В.І. Лубський), перевага філософсько-світоглядного компонента релігієзнавства (В.М. Петрушов), розгляд різних виявів релігієзнавства з перевагою філософського компонента (А.М. Колодний, І.В. Кондратьєва), взаємопроникнення релігій та загальнолюдських цінностей (Л.М. Шугаєва)» [7, 13-14].

Але, все ж таки, сьогодні у вищих закладах освіти України всіх рівнів акредитації читається курс «Релігієзнавство». Розроблено велику кількість навчальної літератури, посібників, підручників та науково-популярних видань, зокрема Лубський В.І., Теремко В.І., Лубська М.В. Релігієзнавство. Підручник. – К.: Академвидав, 2006. – 432 с.; Черній А.М. Релігієзнавство. Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2005. – 352 с.; Герасимчук А.А. Человек и природа: критика религиозно-идеалистической интерпретации экологических проблем. – К.: Вища школа. Изд-во при КГУ, 1981. – 144 с.; Яроцький Л.В. Соціологія релігії. Окремі нариси з історії християнства. – Житомир: Полісся, 2004. – 187 с. та ін.

Повертаючись до теми нашого викладу, сутність та мета викладання релігієзнавства у вищих навчальних закладах, можна зауважити, що такий курс здебільшого носить інформативний характер. Протягом лекційних та практичних занять студенти опановують інформацію про основні світові релігії, їхні сутнісні характеристики та відмінності, становлення релігійної свідомості, ознайомлюються із основними постулатами священних книг

Біблії, Корану та ін. Це, безумовно, сприяє розвитку релігійної та етнічної толерантності, розширює культурний світогляд, утворює принцип світоглядного плюралізму.

Але, на нашу думку, суттєвим недоліком викладання такого курсу є сухе констатування фактів, цілком знедуховлене навчання, яке лише дає знання, а не виховує. «Необхідно перейти від формального викладання, направлено на надбання знань, до навчання, що приводить до освоєння компетенції. Викладачі повинні ставити питання «чому повинні навчитися студенти», а не питання «чому я повинен їх навчити» [6, 30].

Серед багатьох навчальних дисциплін, які пропонуються сучасній молоді у неспеціалізованих вищих навчальних закладах, є лише кілька предметів філософського циклу, які за своєю суттю покликані виховувати духовно. Серед таких дисциплін «Етика», «Естетика» та «Релігієзнавство». Але курси з «Етики» та «Естетики» виховують загальнофілософське поняття про мораль та красу, коли «Релігієзнавство» має вагомий потенціал виховувати етику релігійну, яка, власне кажучи, не суперечить, а лише доповнює загальнофілософську. «Релігієзнавство – це одна з провідних галузей сучасної освіти і науки. Викладання і засвоєння релігієзнавства є важливим внеском у гуманітаризацію освіти. Воно сприяє оволодінню досягненнями світової та вітчизняної культури, допомагає особі самовизначитись у світоглядних питаннях, формує духовні інтереси, ціннісну орієнтацію» [5].

Останніми роками в українському суспільстві прослідковується тенденція до росту релігійності серед населення [2, 8], у цьому контексті, на нашу думку, є необхідним перегляд усієї концепції викладання релігієзнавства і збагачення такого курсу виховними методиками для розвитку духовності серед молоді.

Питання духовності надзвичайно актуальне у сучасному українському суспільстві. Президент України Віктор Ющенко неодноразово наголошував та всіляко сприяв упровадженню предметів релігійно-духовного спрямування у систему освіти України (доручення Президента України від 8 липня 2005 року № 1-1/657, направлене до Міністерства освіти і науки України, «щодо подолання морально-духовної кризи суспільства, поєднання зусиль держави, громадянського суспільства і Церкви у створенні високодуховного виховного середовища, забезпечення морально-етичного виховання учнівської молоді» [4]) хоча нерідко чи то з політичних, чи то з суто прагматичних причин був жорстко покритикований. Аксіомою є думка, що сучасний прагматичний, знедуховлений світ потребує негайної ін'єкції духовності та моральності.

Сучасна студентська українська молодь часто стає жертвою глобалізованого інформаційного суспільства та переймається ідеалами і життєвими парадигмами західного світу, які основним чином вона освоює через неякісний інформаційний кінопродукт зарубіжного виробництва, засоби масової інформації, що часто спотворюють вихідну інформацію у гонитві за

рейтингами та, відповідно, матеріальною наживою. «Розвалившись, стара система залишила мільйони людей у стані тяжкої духовної кризи, з відчуттям даремно прожитого життя. Ось чому для сучасної людини характерні соціальна апатія, безініціативність і скептичне ставлення до політики і реформ. Нігілізм – це вже не гість, який стоїть біля наших дверей. Він прийшов у нашу домівку і привів з собою вседозволеність і аморальність. Підтвердженням цьому є небачений ріст злочинності, наркоманії, агресії і проституції. Мораль стала зводитись нанівець і найстрашніше те, що допомагають цьому засоби масової інформації, особливо телебачення, демонструючи фільми жахів і насильства, притуплюючи психіку рекламами, виступами екстрасенсів» [3, 92].

У цьому контексті вважаємо за необхідне висловити ще одну важливу думку щодо причин духовної кризи сучасного українського суспільства. Після розпаду Радянського Союзу українська нація поспішила позбутися іношродних насаджених соціальних інституцій, зокрема, таких як піонерські та комсомольські організації, партійні осередки, клуби за інтересами та інші, які творили та контролювали дотримання суспільної моралі серед населення. Ліквідація таких органів впливу звільнила місце для нових, суто українських моральнотворчих інституцій, які так і не були своєчасно створені. Таким чином молодь позбавили мудрого впливу та морального керування. Нішу морально-етичного поводири у традиційному українському суспільстві завжди посідала Церква. На нашу думку, в сучасній Україні Церква є єдиним агентом впливу на мораль та духовність українського населення. Релігійна духовність та мораль є єдиною вагомою рушійною силою для подолання кризи знедуховлення.

Свідомість молодшої людини студентського віку перебуває у стані завершального формування. Зазвичай, така людина полишає батьківський дім та опіку, прагнучи отримати освіту і посісти достойне місце у суспільстві. Молодь вперше зустрічається із цілковитою самостійністю та відповідальністю за себе. У такий тривожний час свідомість молодшої людини є патогенним середовищем для розвитку як позитивного, так і негативного. Тому відповідальність за плекання та пророщування паростків трьох загальнолюдських абсолютів Добра, Краси та Любові, покладена на вищий навчальний заклад та викладацький колектив, колосальна.

Шляхів впливу викладача і вихователя на студентську молодь є безліч, і вони, безумовно, реалізуються, хоч часто потребують додаткового часу та затрат, коли «Релігієзнавство» має достатню духовно-моральну та інформаційну базу для плекання найкращих рис людини, які генетично закладені у релігійному світогляді. «... Пізнання інших культур – за умов збереження відповідного критицизму та серйозних критичних критеріїв – дозволяє краще усвідомити цінності й обмеженість власної культури, одночасно показуючи існування спільної спадщини всього людського роду. Саме через таке розширення горизонтів виховання в особливий спосіб спричинюється до побудови солідарного та мирного світу й може також сприяти розквіту інтегрального гуманізму, етично й релігійно відкритого, здатного усвідомити важливе значення ознайомлення й пошани до культур та

духовних цінностей різних цивілізацій» [1, 7].

Релігія – це концентрація морально-етичних уявлень усього людства. Протягом усього розвитку нашої цивілізації релігійні уявлення людства розвивалися та модифікувалися, накопичуючи духовний і, відповідно, виховний потенціал, не використовувати який, на нашу думку, принаймні нерозумно. Автор у жодному випадку не закликає викладачів релігієзнавства практикувати релігійний культ та пропагувати будь-яку світоглядно-релігійну парадигму, адже в українській державі Церква відділена від освіти, згідно з Конституцією України та Законом України «Про Освіту». Але в сучасному науковому світі все більше науковців звертаються до релігії як до успішної універсальної системи виховання культури, толерантності, етики та моралі.

«Згідно з християнським віровченням, мораль відрізняється від релігії, оскільки моральне почуття прямує до істинного й доброго, а релігійне почуття – до безкінечного. Мета релігії – єднання з Богом, мета моралі – досягнення морального вдосконалення. Однак мораль і релігія в житті знаходяться в такому тісному зв'язку, що відділити їх можна лише теоретично» [3, 94]. Відповідно викладання релігієзнавства лише на інформаційному рівні, не апелюючи до рівня духовно-морального, це, на нашу думку, марнування виховної потужності, яку можна було б використати більш ефективно. Позбавленням релігійно-духовної інформації сучасну молодь ми прирікаємо на блукання у масиві почасти агресивно спрямованої інформаційної культури, яка деформує, спалплює ще не сформовані до кінця інтелект та свідомість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Відкриваючи тисячоліття ... Діалог між культурами – дорога до цивілізації любові і миру. З послання папи Римського Івана Павла II на Всесвітній День Миру 1 січня 2001 року // Людина і світ. – 2001. – № 1. – С. 2-7.
2. Дудар Н. Релігійність українського суспільства: останні дослідження. // Людина і світ. – 2003. – № 1. – С. 8-1.
3. Залужна А. Мотиваційне поле релігійно-моральної парадигми. – 97 с.
4. Міністерство освіти і науки України. Офіційний веб-сайт. <http://www.mon.gov.ua/main.php?query=laws/education/prof-tech/4/0001>
5. Національний університет «Острозька академія». Кафедра релігієзнавства. http://www.uosa.uar.net/ua/departments/humanities/human_religion
6. Степко М.Ф., Клименко Б.В., ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л.Л. Болонський процес і навчання впродовж життя: Монографія. – Харків: НТУ «ХПІ», 2004. – 112 с.

Тимчик О.А. Релігієзнавство в професійній підготовці студентів педагогічного коледжу: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Інст. пед. і псих. проф. освіти АПН України. – К., 2002. – 23 с.